

Kasvatus

Pääkirjoitus

Arto Jauhiainen – Juhani Tähtinen 313 Kärkihankkeillako koulutus kuntoon?

Artikkeleita

Jukka Marjanen 317 Ylioppilasarvosanojen vertailukelpoisuusongelma ja SYK-menetelmän edellytykset sen ratkaisemiseen ➤

Sonja Kosunen – Nina Haltia – Suvi Jokila 334 Valmennuskurssit ja mahdollisuuksien tasa-arvo yliopistokoulutukseen hakeutumisessa ➤

Kati Kiiskilä – Sanna Tuomaala 349 Vanhemmuustyylien ja koulunkäyntiin
– Kaisa Aunola – Marja-Kristiina Lerkkanen
– Noona Kiuru liittyvien ohjauskäytänteiden yhteydet lasten kouluun sitoutumiseen ➤

Liisa Tainio – Emilia Siponmaa 364 Lukukoira ei hauku – Koira, lapsilukija ja aikuiset lukemistapahtuman rakentajina ➤

In Memoriam

Karin Filander 379 Seppo Niemelä – aikuiskasvatuksen ja
sosiaalipedagogiikan vaikuttaja

Lyhyempiä kirjoituksia

Essi Vuopala – Henna Anunti 381 Teknologiatuetun yhteisöllisen
– Jukka Ervasti oppimisen edistäminen yläkoulussa

Puheenvuoroja

Sven-Erik Hansén 389 Utblickar på reformer av lärarutbildning
och utbildningssatsningar i Norden

Kati Mäkitalo-Siegl – Teemu Valtonen 396 Opettajaksi opiskelevien 2000-luvun
– Arto K. Ahonen – Erkko Sointu taidot sekä tieto- ja viestintäteknologian
hyödyntäminen

Antti Paakkari 400 Viisi huomiota kännyköistä koulussa

Olli Poropudas 405 Umpioiden ennustamisesta ennustamisen
umpioon – koulutuksen ja ammattien
epäsuhta

Jerker Polso 411 Voimmeko puhua koulutusviennistä?

Kirja-arviointeja

Arja Virta 415 Historia aikamme kuvaajana

Jussi Onnismaa 418 Mielen ja kulttuurin rinnakkainen
evoluutio

English Summaries

421

Kirjoittajat

423

Kärkihankkeillako koulutus kuntoon?

Jo ennen kuin tämän vuoden talouskriisin totaalisuus paljastui meille lopullisesti, olivat monen huolestuneet katseet kääntyneet suomalaisen peruskoulun tilaan. Moni oli sitä mieltä, ettei koululaitoksemme perusta olekaan niin vahvalla pohjalla kuin olimme kuvitelleet eikä sen tulevaisuuskuva näyttänyt niin hohdokkaalta kuin olisimme halunneet. Ratkaisevan sysäyksen tälle koulukriisitietoisuudelle antoivat vuoden 2013 lopulla julkistetut Pisa-tulokset, jotka kertoivat peruskoululaistemme oppimistulosten heikentyneen ja suorituserojen kasvaneen oppilaiden välillä. Keskustelua koulun tulevaisuudesta on osaltaan ylläpitänyt myös viime vuonna päätökseen saatu opetussuunnitelmauudistus, jonka suuntaviivojen ja raamien mukaan tulevia kansalaisia kasvatetaan ensi vuodesta lähtien osapuilleen seuraavat kymmenen vuotta, mikäli uudistuksen rytmi pysyy samanlaisena.

Pisa-tulosten julkaisemisen jälkeen edellisen hallituksen opetusministeri Krista Kiuru käynnisti pikaisesti mittavan peruskoulun kehittämis- ja visiointiprojektin "Tulevaisuuden peruskoulu", jonka raportti ilmestyi viime keväänä (Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2015:8). Hankkeen pystytys kuvastaa osaltaan nykyajan politiikan toimintastrategioita, joissa reagoidaan nopeasti erilaisten mittarien nostamiin todellisiin tai epätodellisiin uhkakuviin. Raportin esipuheessa perustellaankin hanketta melko dramaattisin sanakääntein: *"Ensimmäiset merkit nuorten osaamistason laskusta havaittiin jo noin kymmenen vuotta sitten – –. Viimeistään nyt on aika tunnustaa yhden kansallisen ylpeydenaiheemme, nuorten perusosaamisen rapautuminen sekä puuttua tähän ei-toivottuun ilmiöön."*

Haasteeseen lähdettiin vastaamaan kokonaisvaltaisella ja moniäänisellä otteella. Ministeriön kehittämishanke muistuttikin perinteistä komitealaitosta, joka jakaantui lukuisiin eri asiantuntijaryhmiin. Niissä oli ilahduttavasti edustettuina paitsi maamme eturivin kasvatustieteilijöitä myös muiden tieteenalojen tutkijoita. Hankkeen ohjausryhmä oli laajapohjainen, silloisia hallituspuolueita ja eri toimijatahoja kattavasti edustava. Hankkeeseen kytkettiin myös eri kohderyhmille kohdistettu verkkokysely, joka tavoitteena oli lisätä hankkeen läpinäkyvyyttä ja eri tahojen osallisuusmahdollisuuksia. Näin myös kentän ääntä kuultiin projektissa ja hyödynnettiin virkamiehistön asiantuntemusta. Kehittämishankkeen lähtökohdat olivat siis lupaavat.

Kasvatustieteen näkökulmasta positiivista oli, että prosessissa tunnutaan ottaneen alan tutkimus laajasti ja vakavasti huomioon. Raportissa ei tyydytä esimerkiksi kuvaamaan vain oppimisen ja osaamisen heikkenemistä eri oppiaineiden ja taitojen alueella, vaan todennetaan myös koulutuspolitiikan muutoksia sekä alueellista ja sosiaalista eriytymistä ja tasa-arvon rapautumista. Myös vähemmistöjen asema samoin kuin oppimismotivaatio, koulussa viihtyminen, opetusmenetelmät ja oppimisympäristön tila sekä opettajankoulutuksen tila saavat sijansa raportissa.

Hankkeen loppuraportissa esitetään lopulta yhdeksää kehittämisaluetta, "kehittämiso-dotusta", joiden alle jakautuu yhteensä 44 kaunista alakohtaa. Nämä yhdeksän kehittämisodotusta sisältävät lähikouluperiaatteen säilyttämisen, taloudellisten resurssien turvaamisen, oppimisen ja pedagogiikan kehittämisen, koulun toimintakulttuurin ja koulupäivän rakenteen kehittämisen, opettajien ammatillisen sekä työajan kehittämisen, koulun johtamisen kehittämisen sekä koulutuksen tutkimuksen kehittämisen. Yleisellä tasolla tavoitteet kuulostavat hyviltä ja tarkoituksenmukaisen laajoilta. Loppuraporttia lukiessa ei valitettavasti voi kuitenkaan välttyä pettymykseltä siitäkään huolimatta, että tuotosta on lähtökohtaisesti luettava myös poliittisena asiakirjana ja yhteiskunnallisesti relevantin tutkimuksen ilmentymänä. Vaikka hankkeessa on ammennettu laajalti olemassa olevaa tutkimustietoa kyselyineen, jää lopputulos monilta osin managerialistiseksi kehittämisspuheeksi. Kun hankkeeseen on koottu myös kuvaukset meillä olevista valtakunnallisista koulun uudistamis- ja kehittämishankkeista, muun muassa kehittämiskouluverkostotoiminnasta, muodostuu raportista yhdenlainen kehittämisen hybrid.

Jos ja kun suomalaista peruskoulua pitäisi jollakin tavalla radikaalisti muuttaa, kuten monet eri suunnistakin koulua tarkastelevat kriitikot ovat esittäneet, ei Tulevaisuuden peruskoulu-hankkeen loppuraportti sittenkään kovin konkreettisia eväitä tähän anna. Hankkeen puolustukseksi on uudelleen todettava, ettei siinä kuitenkaan tarkastella peruskoulua yksipuolisesti talouslinssien läpi. Hankkeessa puolustetaan ponnekkaasti esimerkiksi koulutuksen tasa-arvo- ja lähikouluperiaatetta, joiden rapautumista viime vuosien kouluvalinta-tutkimukset ovat kiistatta osoittaneet. Samoin kannetaan huolta oppilaiden hyvinvoinnista ja muista maamme peruskoulukasvatuksen pehmeistä perusarvoista, joista Suomessa on vallinnut laaja konsensus ja jotka ovat koulumme kansainvälisen maineen tukipylväitä.

Tulevaisuuden peruskoulu -raportti ilmestyi eduskuntavaalien kynnyksellä, jolloin puolueet vielä yhdestä suusta vakuuttelivat, ettei ainakaan koulutuksesta tultais säästämään kiskottaessa Suomea taloussuosta. Vaan kuinka kävikään? Osana hallituksen luonnostelemaa julkisten menojen kovan käden leikkausohjelmaa lamaleikkuri iskee vääjäämättömästi myös kaikkiin kouluasteisiin aina varhaiskasvatuksesta ikäihmisten kasvatus- ja koulutustarjontaan. Hallitus ohjaa koulutusjärjestelmäämme supistamisen ja kiristämisen politiikalla. Kaikkien koulutusasteiden menoista tullaan leikkaamaan vaalikaudella jopa yhteensä 3 miljardia euroa. Leikkausoperaatioon kytkeytyvät järjestelmän uudistamisen ohjauspyrinnöt, joita tehostetaan osaamisen ja koulutuksen kärkihankkeilla, joille osoitetaan yhteensä 300 miljoonan rahoitus. Rahaa tullaan osoittamaan muun muassa peruskoulun pedagogiikan kehittämiseen, oppimisympäristöjen ja oppimateriaalien digitalisoimiseen, opettajien täydennyskoulutukseen, toisen asteen ammatillisen koulutuksen uudistamiseen uusine oppisopimusmalleineen, koulutuksen ja työelämän lähentämiseen ja tähän liittyen opiskelijoiden työelämään siirtymisen nopeuttamiseen sekä korkeakoulutuksen kaupallistumiseen.

Tuskin milloinkaan aikaisemmin koulutuspolitiikkaa on muun yhteiskuntapolitiikan tavoin alistettu näin voimakkaasti ja avoimesti talouden imperatiiville. Kansantalouden on ajanut kansan hyvinvoinnin edelle. "Tuottavuusloikka" on hyppy tuntemattomaan, joka on pelottava. Hallitus ainakin näyttää esimerkkiä riskinottamisesta, johon kaikki nykyään patistetaan. Oikeastaan nykyisen hallituksen koulutuspolitiikka ei ole niinkään koulutuspolitiikkaa sen varsinaisessa merkityksessä, vaan lähinnä osa julkisen talouden kriisipolitiikkaa. Uskallamme väittää, etteivät nykyisen talouskriisin, kuten ei 1990-luvun alun lamankaan, syyt löydy koulujärjestelmästä eivätkä tiedon ja osaamisen puutteesta. Talouskriisi ratkeaa – jos on ratketakseen – talous-, finanssi- ja työvoimapolitiikalla, jotka ovat mitä suurimmassa määrin riippuvaisia globaalitalouden monimutkaisista vaikutussuhteista, joihin Suomen kokoisen kansakunnan vaikutusmahdollisuudet ovat hyvin rajalliset. Toki koulutukseen sijoittaminen on kansantaloudellisesti

tuottava investointi, mutta sen vaikutukset ovat nähtävissä vasta pidemmällä aikavälillä. Liekö kärkihankkeista sellaiseen?

Hallituksen kärkihankeajattelu edustaa paljolti lyhytjänteisen projektiyhteiskunnan toimintalogiikkaa ja käytäntöjä, jotka ovat EU:n resurssiohjailun myötävaikutuksella juurtuneet osaksi maamme yhteiskuntapolitiikkaa sitä mukaa kuin hyvinvointivaltion rakenteita on kevennetty. Rakenteiden ja sääntelyn purkuhan kuuluu nykyhallituksen perusmantrastoon. Sosiaalisektori on jo pitkään ollut EU-rahoitteisten projektien luvattua maaperää. Viime vuosina kouluissa on toteutettu yhä enemmän pienempiä tai laajempia kehittämishankkeita, pilotointeja ja projekteja. Toiset näistä ovat osoittautuneet kantaviksi ja kannatettaviksi. Osa näistä on tuottanut myös arvokasta tutkimustietoa. Mutta usein projektien vaikutukset ja käytännöt hiipuvat rahoituksen päättymisen myötä. Onkin vakavasti kysyttävä, voiko päiväkotien, koulujen ja yliopistojen taisyntuutioita ja niiden käytäntöjä kehittää kärkihankkeiden ja projektirahoitusten varassa järkevästi ja pitkäjänteisesti. Eikö järjestelmä, jonka toiminta tähtää pitkälle tulevaisuuteen, samalla kun se palvelee tämän hetken yhteiskunnan ja ihmisten tarpeita, joudu näin helposti erilaisten "päiväperhosten" ja muoti-ideoiden varaan ja vietäväksi? Hyvinvointivaltio rakennettiin pitkälti erilaisten rakenteiden varaan juuri sen vuoksi, että yksityisten ihmisten, ryhmien ja intressitahojen parhaatkin toimet ja pyrinnot ovat aina häilyviä.

Erilaisilla projekteilla ja kehittämishankkeilla on jo pitkään etsitty ratkaisuja koulujen ongelmiin ja kehittämistarpeisiin. Mutta onko meille syntynyt niiden perusteella kokonaiskuvaa siitä, mitä kouluissa eri puolella Suomea tapahtuu, millaisia oppimisympäristöjä ja opetustoimintaa niissä oikeasti on? Tutkimukset osoittavat koulujen erojen kasvaneen viime vuosina monessa suhteessa opintosuoritusten, oppilasaineuksen ja koulujen profiloitumisen suhteen. Tästä tuorein todennus on Turun ja Helsingin koulutuspolitiikan tutkijoiden laaja tutkimus "Lohkoutuva peruskoulu – perheiden kouluvalinnat, yhteiskuntaluokat ja koulutuspolitiikka" (Seppänen ym. toim. 2015). Mihin siis tulisi kohdistaa erityisiä toimenpiteitä ja millaisia? Koulut tuntuvat olevan tässä suhteessa yhdenlaisia "mustia laatikoita", joista esimerkiksi kasvatustieteellisellä tutkimuksella ei ole esittää kovin selkeää kokonaiskuvaa. Esimerkiksi tutkimukset ja kokemukset tietotekniikan mahdollisuuksista opetuksen ja oppimisen parantamiseksi eivät ole yksiselitteisiä. Tekniikan kehitys marssii rivakasti edellä ja pedagogiikka pyristelee perässä.

Vaikeuttaa siltä, ettei koulutusjärjestelmämme kehittämisestä näytä olevan nyt kenelläkään kovin selkeää visiota. Tulevaisuuden peruskoulu -hanke oli tässä suhteessa hyvä yritys, mutta nykyisen hallituksen edesottamuksia seurattessa näyttää siltä, kuten Risto Rinne, yksi hankkeen asiantuntijoista, kolumnissaan (Kasvatus 1/2014) vähän ounasteli, että hanke jää loppujen lopuksi opetussuunnitelmarunouden asteelle.

Koulutuksen kehittäminen tarvitsee kokeilijoita, keksijöitä ja innovaattoreita, mutta myös laaja-alaisia tutkijoita, kriittisiä analysoijia ja näkijöitä. Eikä meillä oikeastaan ole heistä pulaa. Viime aikoina on alallamme julkaistu runsaasti kirjallisuutta, jotka antavat kyllä eväitä tällaiselle laaja-alaiselle koulutuksen kehittämistyölle ja keskustelulle. Tällaisista teoksista voi nostaa esille muun muassa Pasi Sahlbergin jo vuonna 2011 julkaistun ja runsasta kansainvälistäkin huomiota herättäneen teoksen "Suomalaisen koulun menestystarina ja mitä muut voivat siitä oppia" (suomenkielinen käännös 2015) ja Esko Harnin toimittaman "Kontrollikoulu – Näkökulmia koulutukselliseen hallintaan ja toisiin oppimiseen" (2015). Lisäksi tähän listaan voi lisätä vielä Hannu Simolan aivan uunituoreen teoksen "Koulutusihmeen paradoksit – Esseitä suomalaisesta koulutuspolitiikasta" -teoksen sekä Juha Suorannan ja Sanna Rynnäsen "Taisteleva tutkimus" -kirjan (2014), jossa haastetaan hyvinkin radikaalisti tutkijanrooliin liittyviä konventionaalisia käsityksiämme. Kaikki nämä teokset tarjoavat omat, toisistaan melkoisesti poikkeavatkin, näkemyksensä koulujemme ja tutkimusalamme tilasta ja kehittämistarpeista. Tutkijat ovat

viime vuosina olleet aktiivisia, ongelmana vain on se, miten heidän sanomansa välittyy kentän toimijoille, politiikan toimijoille ja päättäjille. Esimerkki edellä mainitut teokset, kuten moni muukin vastaava teos, tuovat sattuvasti esille sen, että koulujemme tulevaisuutta ja perusarvoja ei tule tarkastella vain talouden, tuottavuuden ja kilpailukyvyn näkökulmista. Samaa sanomaa tuo esiin myös Eurooppaan suuntautuva pakolaisaalto, joka on auttamishalun lisäksi valitettavasti nostanut esiin myös paljon muukalaisvihaa. Tämä osoittaa dramaattisesti sen, että koululla on edelleen paljon tehtävää sivistämisen ja suvaitsevaisuuskasvatuksen alueilla. Ne ovat taloutta tärkeämpiä.